

اثرگذاری جریان‌های روستایی - شهری بر تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان دماوند

ناصر شفیعی ثابت^{۱*}، فاطمه زنگنه^۲

۱. دانشیار گروه جغرافیای انسانی و برنامه‌ریزی فضایی، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
۲. دانش آموزانه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۳۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۰۹

اطلاعات مقاله چکیده

جریان‌ها فضایی بر بعد اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی مؤثر می‌باشد که بر طبق نظریه داگلاس این جریان‌ها شامل جریان‌های افراد، سرمایه، کالا، اطلاعات و فناوری، پسماند است. این جریان‌ها در گذر زمان سبب دگرگونی و تحول در بعد اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی در دوسوی این جریان می‌شود. بر این مبنا، پژوهش حاضر به بررسی این موضوع پژوهشی به روش کمی و با بهره‌گیری از شیوه توصیفی - تحلیلی در ۳۷۰ خانوار نمونه و در ۲۹ روستا شهرستان دماوند پرداخته است. با استفاده از روش آلفای کرونباخ پایایی شاخص اقتصادی معادل ۰/۸۹۳ محاسبه شد. همچنین، جریان فناوری و اطلاعات، مردم کالا و خدمات، پسماند و سرمایه به ترتیب برابر ۰/۸۹۳، ۰/۸۸۸، ۰/۸۶۵، ۰/۸۴۲، و ۰/۸۶۶ محاسبه شد که در هر دو گروه متغیرهای مستقل و وابسته از پایایی مناسبی برخوردار هستند. برای سنجش روایی (اعتبار)، با استفاده از روایی صوری، نظرات کارشناسان و متخصصان دانشگاهی در دانشگاه شهید بهشتی در ارتباط با موضوع مورد بررسی استفاده می‌شود. یافته‌های پژوهش آشکار و روشن ساخت، رابطه معناداری بین جریان‌های فضایی با بعد اقتصادی در سطح روستاهای مورد مطالعه وجود دارد، که میزان این رابطه و اثرگذاری به ترتیب جریان مردم با ۰/۴۴۳ ضریب همبستگی، رتبه اول تأثیرگذاری بر بعد اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی و اطلاعات - فناوری با ۰/۳۵۷ ضریب همبستگی رتبه دوم و جریان پسماند با ۰/۳۲۰ رتبه سوم و جریان کالا - خدمات با ۰/۱۹۵ رتبه چهارم و جریان سرمایه با ۰/۰۹۹ ضریب همبستگی رتبه پنجم را در تأثیرگذاری بر ابعاد تحول اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی را به خود اختصاص می‌دهند در این راستا، برای بهبود اثرگذاری همه ابعاد جریان‌های فضایی بر تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی توجه به رویکرد برنامه‌ریزی یکپارچه روستایی - شهری به جای برنامه‌ریزی جداگانه و مجزا روستایی - شهری پیشنهاد می‌شود.

کلید واژه‌ها: جریان‌های روستایی - شهری، تحولات اقتصادی، سکونتگاه‌های روستایی، شهرستان دماوند.

دوره ۳، شماره ۸، تابستان ۱۴۰۱

صص ۵۵-۶۷

DOR:20.1001.1.27173747.1401.3.8.4.1

مقدمه

عوامل مؤثر و اثرگذار بر بعد اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی، را می‌توان روابط سه عنصر انسان، فضا و فعالیت‌های انسان در فضا و در مجموع جریان‌های فضایی دانست که کم‌توجهی به جریان‌های دوسویه روستایی - شهری بویژه در کشورهایی در حال توسعه همچون ایران در درون نواحی و مناطق جغرافیایی موجب بروز بی‌توانی و شکاف ژرف در تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی می‌تواند شود (شفیعی ثابت و همکاران، ۱۳۹۲). در این راستا، داگلاس در نظریه پیوندهای روستایی - شهری و راهبرد شبکه منطقه‌ای بر تغییرات ساختاری و تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی را در چارچوب جریان‌های فضایی و بخشی باور دارد. از نگاه او اتصال و تعامل زنجیروار فضایی همانند جریان مردم، کالا، پول و اطلاعات و خدمات؛ و اتصال زنجیره‌ای بین بخش‌های اقتصادی همچون کشاورزی، صنعت و خدمات در هر منطقه یا ناحیه به مثابه امکانات پیوندهای روستایی - شهری بشمار می‌آید که میتوان باعث تحولات اقتصادی سازگار در سکونتگاه‌های روستایی شود (Douglass, 1998; Tacoli, 2003; Shafieisabet & Azhariyanfar, 2017). به سخن دیگر، انتقال محصولات کشاورزی و سایر تولیدات از نواحی روستایی به مراکز شهری و کالاهای صنعتی از مراکز شهری به سکونتگاه‌های روستایی به مثابه امکانات جریان‌های فضایی و بخشی نگرین شده که در تحولات اقتصادی در دو سوی این جریان اثرگذار است (Douglass, 1998; Tacoli, et al. 2017). بنابراین، بهره‌گیری مناسب از ظرفیت جریان‌های فضایی باعث توازن و تعادل میان شهر و روستا در درون سازمان فضایی ناحیه‌ای و منطقه‌ای خواهد شد. به این دلیل برنامه‌ریزان روستایی و شهری گرایش زیادی در راستای از میان برداشتن شکاف بین این دو کانون در برنامه‌ریزی‌های توسعه در سطوح گوناگون همچون سطوح ناحیه‌ای و منطقه‌ای داشته‌اند (Douglass, 1998; Friedmann, 2004).

براین مبنا، آن‌ها در پی سیاست‌هایی هستند که از جریان‌های فضایی روستایی - شهری در راستای تحولات اقتصادی سکونتگاه‌ها بهره‌گیرند. جدا انگاری برنامه‌ریزی‌های توسعه شهری و روستایی و گاهی متضاد از هم و حاکمیت طولانی مدت نگرش‌های بخشی و قطب رشدی، چالش‌های پرشماری در راستای تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی در کشورهای در حال توسعه همچون ایران ایجاد کرده است. برای تعدیل چنین چالش‌هایی و پرهیز از هم گسیختگی روابط فضایی و اقتصادی و مناسبات شهر و روستا، جریان‌های فضایی روستایی - شهری در چارچوب راهبرد شبکه منطقه‌ای در چند دهه گذشته از ابعاد گوناگون مورد توجه قرار گرفته است. ولی، هنگامی جریان‌های فضایی روستایی - شهری می‌توانند به شکلی متناسب و سازگار در روند تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی اثرگذار باشند که از ظرفیت و امکانات آشکار و پنهان جریان‌های فضایی در راستای تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی بهره‌گیری شود (Shafieisabet & Mirvahedi, 2021; Douglass, 1998).

بدین ترتیب، کم‌توجهی به جریان فضایی باعث بهره‌گیری نامناسب از ابعاد اقتصادی در سکونتگاه‌های روستایی شده؛ و بسیاری از فرصت‌ها و زمینه‌های تولید ثروت، سرمایه‌گذاری، اشتغال و غیره را با چالش مواجه می‌سازد. در ناحیه مورد مطالعه هم دوگانه انگاری در برنامه‌ریزی شهری و روستایی و نادیده انگاشتن امکانات پیوندها و جریان‌های فضایی روستایی - شهری، نارسایی در ایجاد فرصت‌های شغلی و تولیدی را هم در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان دماوند در پی داشته است. بنابراین، واکاوی اثرگذاری جریان‌های فضایی روستایی - شهری بر تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی پرسشی است که پاسخ آن را در درون نواحی و مناطق جغرافیایی می‌توان واریسی کرد. با این آرمان، این پژوهش

اثرگذاری جریان‌های روستایی.../شفیعی ثابت و زنگنه

در پی شناسایی جریان‌های فضایی روستایی - شهری و شناسایی میزان اثرگذاری آن بر تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی در شهرستان دماوند در ابعادی گوناگون آن پرداخته است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

بررسی تحولات اقتصادی در سکونتگاه‌های روستایی با تأکید بر جریان‌های فضایی از رویکردهایی است که می‌توان در متون توسعه مشاهده کرد. در همین راستا می‌توان به راهبرد شبکه منطقه‌ای و پیوندهای روستایی - شهری «مایک داگلاس ۱» اشاره کرد. این دیدگاه در پی بکارگیری پتانسیل‌های توسعه روستایی - شهری و ایجاد جریان‌های فضایی در فرایند برنامه‌ریزی است. برپایه بنیان‌های نظری راهبرد شبکه منطقه‌ای و پیوندهای روستایی - شهری، کارکرد و نقش شهرها در بیشتر مناطق روستایی، متأثر از جریان‌های فضایی دوسویه میان این دو هست. بر این مبنا، تعاملات روستایی - شهری بایسته است به شکل دوسویه و در راستای کامل نمودن یکدیگر در برنامه‌ریزی‌ها در نظر گرفته شود. به سخن‌دیگر، برای هر نقش شهر، یک نقش بایسته بر دوش روستاهای پیرامونی در برنامه‌ریزی گذاشته شود. ساختار و سازه‌های مفهومی نظریه شبکه منطقه‌ای در بردارنده جریان‌های فضایی همچون اتصال و تعامل زنجیروار فضایی جریان مردم، کالا، پول و سرمایه، اطلاعات و پسماند است. همچنین، جریان‌های بخشی به مثابه یکی دیگر از ساختار مفهومی این نظریه دربرگیرنده اتصال زنجیره‌وار بخش‌های اجتماعی - اقتصادی در هر منطقه و ناحیه است (Douglass, 1998). از طرفی تعامل متقابل شهر و روستا و جریان بین آن دو مستلزم وجود عملکردهای عرضه و تقاضا در دو سوی آنهاست. در واقع، وجود جریان‌ها بین شهر و روستا است که منجر به شاخص پیوند اقتصادی بین شهر و روستا می‌گردند. بر این اساس شکلگیری بعد اقتصادی متأثر از عملکردهای عرضه و تقاضا در دو سوی جریان‌ها و پیوندهای اقتصادی روستایی شهری پذیرفته شده است، محسوب می‌گردد (شفیعی و همکاران، ۱۳۹۳). در ادامه کم توجهی به جریان‌های دوسویه روستایی - شهری در برنامه‌ریزی‌ها موجب شده است فرآیندهای توسعه بیشترین تمرکز را تنها بر گره‌های شهری و بدون توجه به نواحی روستایی قرار دهد. به گونه‌ای که شیوه برنامه‌ریزی بر بنیان مدل قطب رشد قرار گیرد که بر نقش گره‌ها یا کانون‌های شهری به‌عنوان بازیگران اصلی توسعه پافشاری کرده است. در رهیافت قطب رشد و برنامه‌ریزی بخشی بالا به پایین، فضاهای ناحیه‌ای و منطقه‌ای قطبی شده؛ و بنابراین اثرگذاری ناسازگار در ابعاد فضایی سکونتگاه‌های پیراشهری بر جای گذاشته است. درحالی‌که نظریه پیوندها و جریان‌های روستایی - شهری پافشاری بر نظام برنامه‌ریزی غیرمتمرکز با یکپارچگی و مشارکت چندبخشی (بین بخشی) و فعالیت‌های روستا - شهری در سطح محلی دارد (Douglass, 1998; Shafieisabet & Mirvahedi, 2021). وجود جریان‌های روستایی - شهری که میان روستاهای پیرامونی و نقاط شهری شکل گرفته، می‌تواند به مثابه یک عامل بنیادین سرچشمه بسیاری از تحولات اقتصادی در سکونتگاه‌های روستایی و شهری شود (Tacoli, 2004; Muloi et al., 2022).

جریان‌های روستایی - شهری بر تحول اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی اثرگذار است. چون‌که به لحاظ جمعیتی بیشتر خانواده‌های روستایی به شهر مهاجرت می‌کنند و در این زمینه تبادل جمعیتی نیز مشاهده می‌شود. نیروی کار ناشی از نیاز نیروی انسانی در مراکز شهری باعث مهاجرت بسیار زیاد نیروهای غیرماهر و نیمه ماهر روستایی می‌شود. این موضوع باعث روند افزایشی جمعیت در شهرها و روند کاهشی در روستاها شده است. افزون بر این، روند بازگشت روستاییان مهاجر به شهرها، به سوی روستاهای شان و توسعه ساخت و سازهای خانه دوم در روستاهای زادگاهی خود موجب تغییر در

شکل و ساختار مسکن در روستاها که برگرفته از شهر بوده، می‌شوند. به گونه‌ای که روستاها از ساختار و ظاهر ساختمان‌ها در شهرها الگوبرداری کرده و همین موضوع باعث شده با دگرگونی بسیاری از لحاظ کالبدی در روستاها و خارج شدن از حالت بکر و روستایی مواجه شویم. بنابراین، تحول گسترده‌ای در ابعاد و اندازه روستاها، کاربری زمین، مسکن و کارکردهای گوناگون اجتماعی-اقتصادی ایجاد می‌شود (Tostensen, 2004; افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰). در این راستا «کامیر» باور دارد: جریان‌های فضایی روستایی - شهری باعث تحولات فضایی سکونتگاه‌های پیراشهری شده و بر ابعاد اقتصادی، زیربنایی - کالبدی، اجتماعی و محیطی - اکولوژیک اثرگذار است (Kammeier, 2003). بنابراین، شناخت صحیح جریان‌های فضایی میان محیط‌های روستایی و شهری هم می‌تواند به تغییر ساختاری و کارکردی روابط و مناسبات موجود میان آن‌ها و در پی آن برقرار کردن پیوند متناسب، یاری رساند. از این رو شناخت و تحلیل ساختار و کارکرد اقتصادی سکونتگاه‌ها و نواحی روستایی و سرانجام کوشش در راستای ساماندهی ساختاری و عملکردی و بهبود بخشی به روابط و مناسبات حاکم بر آن‌ها از امور بنیادین است که بدون توجه به آن زمینه‌سازی مناسب برای بهبود بخشی جریان‌های فضایی و بخشی و در نهایت تحول فضایی کونتگاه‌های روستایی امکان‌پذیر نیست (سعیدی، ۱۳۹۰).

در این راستا بررسی پیشینه پژوهش‌های انجام شده در زمینه اثرگذاری جریان‌های روستایی - شهری و تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی نشانگر وجود برخی مطالعات داخلی و خارجی است که در ادامه به مرور خلاصه نتایج آنها پرداخته می‌شود:

جریان‌ها روستایی - شهری با توجه به روابطی که بین شهر و روستا ایجاد میکند، می‌تواند نقش برجسته‌ای در شکل‌گیری و گسترش بازارچه‌های هفتگی یا مراکز خدمات تجاری در سکونتگاه‌های روستایی در پی داشته باشد که بر بعد اقتصادی اثرگذار بوده و سرانجام تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی را می‌تواند در پی داشته باشد (شفیعی ثابت و براتی طرقي، ۱۳۸۸). هر نظام فضایی، از جمله سکونتگاه‌های روستایی، نه تنها تحت تأثیر نیروها و روندهای درونی جاری در محیط خود هستند، بلکه از نیروها و روندهای بیرونی هم به شیوه‌های گوناگون تأثیر می‌پذیرند. این گونه تعامل نیروهای درونی و بیرونی از قانونمندی‌های حاکم بر همه انواع نظام‌ها به شمار می‌رود. افزون بر آن عوامل و نیروهای درونی و بیرونی که در ایجاد جریان‌های روستایی - شهری بسیار اثرگذار هستند؛ می‌توانند در بستر زمان به شکلی در روند تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی اثرگذار باشند (Douglass, 1998; سعیدی، ۱۳۹۰). از سویی، وجود شرایطی همچون نبود توسعه فعالیت‌های اقتصادی کشاورزی و غیرکشاورزی و کاهش فرصت‌های شغلی در روستاها؛ و از سوی دیگر، نبود حمایت از بهره‌برداران خرد و دهقانی می‌تواند باعث شود از توانمندی محیط روستاها، توانایی و مهارت‌های روستاییان علیرغم وجود ظرفیت‌های فراوان طبیعی، اجتماعی و اقتصادی به شکل مناسب بهره‌گیری نشود. این مقوله باعث از بین رفتن انگیزه در فعالیت‌های اقتصادی در روستاها و گرایش روستاییان به بیرون از روستا و سرانجام مهاجرت روستاییان به شهر و در پی آن کاهش جمعیت در روستاها و افزایش جمعیت در شهرها شود. این افزایش جمعیت شهرها و متروکه شدن روستاها می‌تواند باعث کاهش جریان‌های روستایی - شهری شده و اثرات ناسازگار در تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی داشته باشد (شفیعی ثابت، ۱۳۹۲). در مجموع وجود روابط و تعاملات گسترده و گوناگون روستایی - شهری به شکل جریان جمعیت، کالا، سرمایه، اطلاعات، نوآوری و عقاید، اثرات مهمی بر سکونتگاه‌های روستایی می‌گذارد. بسیاری از تحولاتی که در شهرها و روستاها پدید می‌آید، پی‌آیند میزان و چگونگی این تعاملاتی

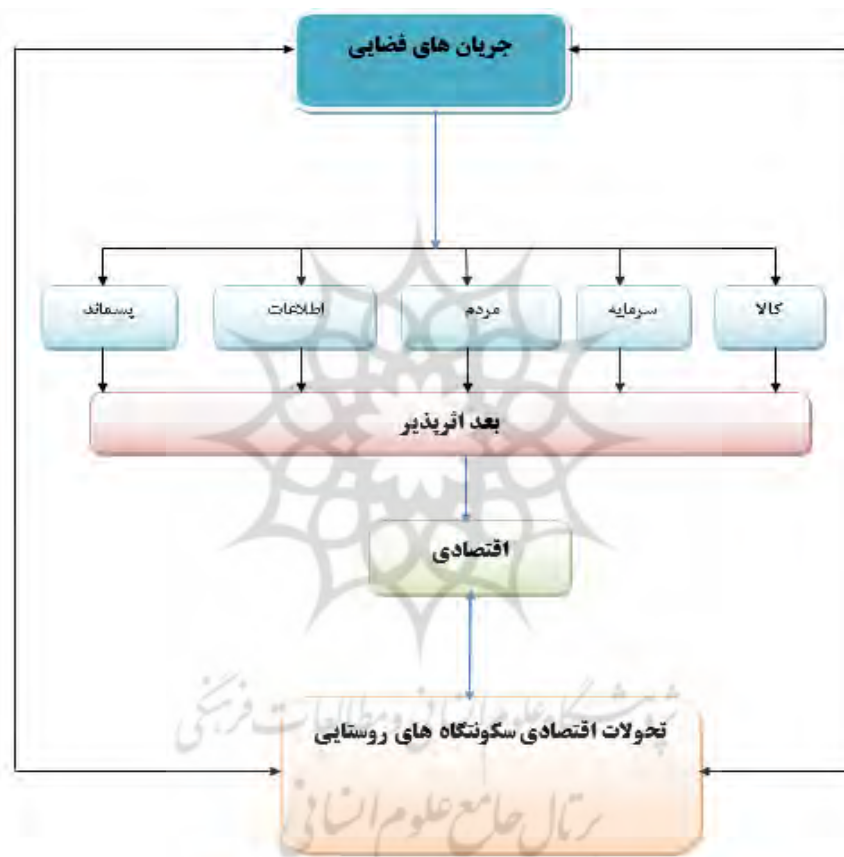
اثرگذاری جریان‌های روستایی.../شفیعی ثابت و زنگنه

است که بین این فضاها وجود دارد. بنابراین، این تعاملات و روابطی که میان شهر و روستا برقرار است، می‌تواند باعث ایجاد جریان‌های روستایی - شهری و سپس تحولاتی اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی شود (افراخته و همکاران، ۱۳۹۳). علاوه بر آن عواملی همچون اقلیم مناسب نیز می‌تواند بر ایجاد جریان‌های روستایی - شهری اثرگذار است؛ و بر ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی، کالبدی - زیربنایی هم تأثیرگذار باشد. چون که اقلیم مناسب می‌تواند باعث جذب جمعیت و در پی آن باعث ایجاد جریان مردم، کالا، خدمات، سرمایه و پسماند میان روستا و شهر شود. ولی این افزایش جمعیت از سویی باعث برون‌ریزی جمعیت به زمین‌ها و روستاهای اطراف شده و باعث افزایش تقاضا در شهر می‌شود. سرانجام می‌توان دریافت که عوامل بیرونی می‌توانند بر ایجاد و گسترش جریان‌های بخشی و فضایی اثر گذار بوده و بر تحول اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی هم اثر گذارند (شفیعی ثابت، دوستی، قربانی، ۱۳۹۵). همانطو که گفته شد جریان‌های روستایی - شهری باعث ایجاد تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی می‌شوند. بر این مبنا، بسیاری از بنگاه‌های نوین تأمین کالا یا خدمات در اطراف شهر و مناطق روستایی استقرار می‌یابند و فعالیت‌های تفرجگاهی که اساساً بسیاری از آن‌ها ویژه طبقه متوسط و بالای شهری است، را ایجاد می‌کنند؛ که مهمترین بخش فعالیت‌های اقتصادی و الگوهای اشتغال در نواحی پیراشهری و روستاهای اطراف شهر هستند. اثرات در حال رشد شهرها بر مالکیت و کاربری زمین، فعالیت‌های اقتصادی و بازار کار در نواحی روستایی اطرافشان اثرات قابل توجهی را بر تولیدات کشاورزی و معیشت افرادی که در آنجا زندگی می‌کنند دارند. به گونه‌ای که باعث پیشرفت معیشت روستاییان ساکن می‌شود. بنابراین جریان‌های فضایی روستایی - شهری می‌توانند بین نواحی روستایی و بازارهای جهانی ارتباط برقرار کنند. این امر از یک سو می‌تواند چرخه‌های مثبت از تعاملات دوسویه را میان این نواحی برقرار سازد. از سوی دیگر می‌تواند باعث بهبود معیشت روستاییان شده و باعث جلوگیری از مهاجرت روستاییان به شهر و بهبود جریان‌های روستایی - شهری شود (رحمانی، شفیعی ثابت و مزارزهی، ۱۳۹۸).

در کشورهای گوناگون، توجه به جریان‌های روستایی - شهری و در پی آن وجود سیاست‌های یکپارچه روستا - شهری کمک چشمگیری به توانمندسازی روستاییان و کشاورزان کرده است. در تحلیل پیوندهای روستایی - شهری در کشورهای گوناگون، یکی از عوامل بنیادین توجه به ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری و افزایش توانمندی روستاییان و کشاورزان است. اگر جریان‌های روستایی - شهری تقویت و در یک فرآیند مناسب هدایت شوند، روستاییان را در ابعاد گوناگون توانمند می‌سازد. در همین راستا، ایجاد ظرفیت‌های فضایی نیز و تقویت آن در ایجاد جریان‌های مستقیم مانند مالی، مصرف و تولید و یا مشارکت غیرمستقیم در روستا می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. در ادامه وجود همین جریان‌ها می‌تواند مهارت‌های اقتصادی روستاییان را افزایش دهد و باعث توانمندسازی روستاییان برای دستیابی به فرصت‌ها و پتانسیل‌های توسعه اقتصادی گردد (Shafieisabet and Mirvahedi, 2021). در مجموع جریان‌های فضایی بر اساس دیدگاه شبکه منطقه‌ای و پیوندهای روستایی - شهری در تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی در ابعاد تأثیرگذار هستند. بر همین مبنا میزان و نوع مثبت یا منفی تأثیرگذاری جریان‌های فضایی بر تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی، متناسب با عواملی همچون ظرفیت‌های محیط طبیعی و منابع پایه، نظام فضایی سکونتگاهی، محیط انسان ساخت روابط اجتماعی و فرهنگی، اقتصاد ملی و نظام‌های تولید محلی، گوناگون است (شفیعی ثابت و اسماعیل زاده ۱۳۹۲).

وارسی ادبیات و پیشینه تحقیق آشکار ساخت وجود جریان‌های فضایی و بخشی و تأثیر آن بر ابعاد اقتصادی در تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی پرسشی است که پاسخ آن را در هر ناحیه جغرافیایی با توجه به فقر و پایین بودن امکانات

اقتصادی در کانون‌های روستایی جستجو کرد. به سخن دیگر، با وجود این که جریان‌های روستایی - شهری از ظرفیت‌های پرشمار اقتصادی برای تحول آفرینی فضایی در سکونتگاه‌های روستایی برخوردار است، ولی هنوز بسیاری از ظرفیت‌های آن برای برنامه‌ریزی و تحول روستایی نادیده انگاشته شده است. بنابراین، تحلیل و واکاوی جریان‌های روستایی - شهری کمک فراوانی به برنامه‌ریزان شهری و روستایی و بهره‌گیری مناسب از این ظرفیت‌ها در ناحیه مورد مطالعه خواهد کرد. این پژوهش به تحلیل ظرفیت‌ها پرداخته است و شاخص‌ها و گویه‌های نوینی را با توجه به ویژگی روستاهای شهرستان دماوند و بر مبنای مشاهدات میدانی آرایه و تجزیه و تحلیل نموده است. بنابراین، در انباشتگی علمی در این راستا و اثر روابط علمی میان پژوهشگران در این جستار هم اثرگذار بوده و شیوه نوینی در واکاوی موضوع در این راستا در ناحیه مورد مطالعه آرایه می‌نماید.

شکل ۱. چارچوب مفهومی جریان‌های فضایی روستایی - شهری و تحولات اقتصادی سکونتگاه های روستایی

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی می‌باشد و برای تجزیه و تحلیل پرسشنامه‌ها از نرم افزار SPSS استفاده شده است. جمع‌آوری اطلاعات به دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی صورت گرفته است. بعلاوه، برای جمع‌آوری داده‌های میدانی در ارتباط با شاخص‌ها، گویه‌ها و سنجه‌های مؤلفه اثرگذار متغیر مستقل (جریان‌های روستایی-شهری) و متغیرهای اثرپذیر (تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی) از روش پیمایش میدانی استفاده شد. جامعه آماری پژوهش ۸۳ روستای شهرستان دماوند بر مبنای سرشماری سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران است. این روستاها در محدوده ۲ بخش مرکزی و رودهن و ۵ دهستان استقرار دارند. با توجه به همگنی ناحیه مورد مطالعه، امکانات و محدودیت تحقیق در گام اول، با

اثرگذاری جریان‌های روستایی.../شفیعی ثابت و زنگنه

استفاده از روش نمونه‌گیری احتمالی و تصادفی ساده تعداد ۲۹ روستا به عنوان نمونه تصادفی براساس قضیه حد مرکزی (Kothari, 2009) انتخاب شدند. در گام دوم، برای برآورد حجم نمونه از فرمول محاسبه حجم نمونه کوکران بهره گرفته شد. بر این مبنا با سطح اطمینان ۹۵ درصد، دقت احتمالی ۵ درصد و پیش برآورد واریانس ۲۵ صدم و با حجم جامعه آماری ۳۹۰۱ خانوار در ۳۰ روستای نمونه تصادفی حجم نمونه معادل ۳۷۰ خانوار تعیین شد. در گام سوم، از بین روستاهای نمونه با توزیع متعادل و متناسب با تعداد خانوارهای روستایی حجم نمونه تعیین شد (جدول ۱) و پرسشنامه‌ها در میان روستاهای نمونه توزیع، تکمیل و گردآوری شد.

جدول ۱. حجم نمونه برآورد شده از روستاهای مورد مطالعه در بخش مرکزی شهرستان دماوند

نام روستای نمونه	تعداد خانوار	تعداد حجم نمونه	نام روستای نمونه	تعداد خانوار	تعداد حجم نمونه
دهنار	۹۱	۹	محمودیه	۱۰	۵
بهر	۶۳	۶	وادان	۳۹۳	۳۰
رودافشان	۱۹	۵	اتابک شمس اولیاء	۱۴	۵
سربندان	۸۲۳	۶۳	ساداتمحل	۴۳۶	۳۴
مقانک	۳۷	۵	هزاردشت	۱۸	۵
ائینه ورزان	۳۳۸	۳۰	اردینه	۱۳۵	۱۳
کالدشت ترقی	۱۲	۵	جورد	۲۱۲	۲۰
حصاریلا	۱۴۴	۱۴	وسکاره	۱۳۰	۱۲
اوزن دره	۸	۵	گل اهک	۱۳۹	۱۳
مراء	۳۵۹	۲۹	چشمه‌ها	۳۷	۵
خرم ده	۶۹	۷	خورین	۳۷	۵
زره در	۳۵	۵	عباس آباد	۲۷	۵
لومان	۱۱۷	۱۱	نوده	۴۲	۵
وردانه	۹۰	۹	یلقان دره	۳۳	۵
بولان	۳۳	۵			
جمع کل				۳۹۰۱	۳۷۰

منبع: یافته‌های تحقیق براساس سرشماری مرکز آمار، سال ۱۳۹۵

شاخص‌ها و متغیرهای تحقیق بر مبنای واکاوی ادبیات و پیشینه موضوع همچنین شرایط ناحیه مورد مطالعه و با استفاده از پیمایش میدانی شناسایی شده و تحلیل و بررسی شد. پایایی شاخص اقتصادی معادل ۰/۸۹۳ محاسبه شد. همچنین، جریان فناوری و اطلاعات، مردم کالا و خدمات، پسماند و سرمایه به ترتیب برابر ۰/۸۹۳، ۰/۸۸۸، ۰/۸۶۵، ۰/۸۴۲ و ۰/۸۶۶ محاسبه شد که در هر دو گروه متغیرهای مستقل و وابسته از پایایی مناسبی برخوردار هستند. برای سنجش روایی (اعتبار)، با استفاده از روایی صوری، نظرات کارشناسان و متخصصان دانشگاهی در دانشگاه شهید بهشتی در ارتباط با موضوع مورد بررسی استفاده می‌شود. برای تبیین و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی، برای تجزیه و تحلیل و تبیین شاخص‌های مؤلفه اثرگذار و اثرپذیری (جدول ۲) بهره گرفته شد.

جدول ۲. مؤلفه اثرگذار، شاخص‌ها و گویه‌های پژوهش

شاخص جریان‌ها	گویه‌ها	نویسندگان
جریان کالا - خدمات	مراجعه شهری‌ها به روستا برای خرید محصولات کشاورزی	Douglass, 1998; Tacoli, 2004; Shafieisabet and Mirvahedi, 2021
	مراجعه روستایی‌ها به شهر برای خرید و دسترسی به امکانات بیشتر	شفیعی ثابت و براتی طرقي، ۱۳۸۸؛ سعیدی، ۱۳۹۰؛ شفیع ثابت، ۱۳۹۲؛ شفیع ثابت و اسماعیل‌زاده، ۱۳۹۲؛
	مراجعه به شهر برای تأمین نهاده‌های کشاورزی	افراخته و همکاران، ۱۳۹۳؛ شفیع ثابت
	مراجعه به شهر برای تأمین مواد اولیه واحد تولیدی	و همکاران، ۱۳۹۵؛ رحمانی، شفیع ثابت و مزارزهی، ۱۳۹۸.
	مراجعه به شهر برای خدمات درمانی و بهداشتی بیشتر	
	مراجعه به شهر برای خدمات آموزشی و فرهنگی بیشتر	
سرمايه	خرید زمین توسط شهری‌ها در روستاها	Douglass, 1998; Tacoli, 2004; Shafieisabet and Mirvahedi, 2021
	سرمايه‌گذاري شهری‌ها در روستاها در زمينه کشاورزی	شفیعی ثابت و براتی طرقي، ۱۳۸۸؛ سعیدی، ۱۳۹۰؛ شفیع ثابت، ۱۳۹۲؛
	سرمايه‌گذاري شهری‌ها در روستاها در زمينه فعاليت‌های کارگاهی	افراخته و همکاران، ۱۳۹۳؛
	سرمايه‌گذاري روستایی‌ها در شهر برای خرید زمین و خانه و مغازه	
مردم	مراجعه روستائیان به شهر برای تملك خانه	Douglass, 1998; Tacoli, 2004
	مراجعات شهری‌ها به روستا و تغییر کاربری اراضی در روستا	شفیعی ثابت و براتی طرقي، ۱۳۸۸؛ سعیدی، ۱۳۹۰؛ شفیع ثابت، ۱۳۹۲؛
	مراجعات شهری‌ها به روستا برای کشاورزی و رفع مواد اولیه تولید	شفیعی ثابت و اسماعیل‌زاده، ۱۳۹۲؛
	مراجعات روستائیان به شهر برای کسب درآمد	افراخته و همکاران، ۱۳۹۳؛ شفیع ثابت و همکاران، ۱۳۹۵؛ رحمانی و همکاران، ۱۳۹۸؛
	مراجعات روستائیان به شهر برای بهره‌گیری از خدمات شهری	
پسماند	وضعیت پسماندهای روستایی ناشی از فعالیت‌های صنعتی	Douglass, 1998; Tacoli, 2004; Shafieisabet and Mirvahedi, 2021
	وضعیت آلودگی منابع زمین ناشی از فاضلاب شهری	شفیعی ثابت و براتی طرقي، ۱۳۸۸؛ سعیدی، ۱۳۹۰؛ شفیع ثابت، ۱۳۹۲؛
فناوری و اطلاعات	شکل‌گیری و گسترش ارتباطات روستایی- شهری	Douglass, 1998 ; Tacoli, 2004; Shafieisabet and Mirvahedi, 2021
	آموزش‌های کشاورزی و غیر کشاورزی	شفیعی ثابت و براتی طرقي، ۱۳۸۸؛ سعیدی، ۱۳۹۰؛ شفیع ثابت، ۱۳۹۲؛
	بالا بردن آگاهی و اطلاعات مردم در زمینه اجتماعی و اقتصادی	شفیعی ثابت و اسماعیل‌زاده، ۱۳۹۲؛
	گسترش فضای مجازی و شکل‌گیری بازاریابی شبکه‌ای	افراخته و همکاران، ۱۳۹۳؛ شفیع ثابت و همکاران، ۱۳۹۵؛ رحمانی، شفیع ثابت و مزارزهی، ۱۳۹۸؛
	گسترش ارتباطات برای دسترسی آسان در تولید و بازار رسانی محصولات کشاورزی و غیر کشاورزی	

منبع: یافته‌های بر اساس ادبیات و پیشینه پژوهش، نظرات کارشناسان، ۱۳۹۹

جدول ۳. مؤلفه اثرپذیر، شاخص‌ها و گویه‌های پژوهش

ابعاد تحول سکونتگاه‌های روستایی	گویه‌ها	نویسندگان
اقتصادی	کاهش فقر روستائیان	Douglass, 1998; Tacoli, 2004;
	افزایش اشتغال کشاورزی و غیر کشاورزی	شفیعی ثابت و براتی طرقي، ۱۳۸۸؛ سعیدی، ۱۳۹۰؛ شفیع ثابت، ۱۳۹۲؛
	کاهش آسیب‌پذیری روستائیان	شفیعی ثابت و اسماعیل‌زاده، ۱۳۹۲؛
	ایجاد کار برای روستائیان	افراخته و همکاران، ۱۳۹۳؛ شفیع ثابت و همکاران، ۱۳۹۳؛
	ایجاد امکانات اقتصادی	

اثرگذاری جریان‌های روستایی.../شفیعی ثابت و زنگنه

و همکاران، ۱۳۹۵؛ رحمانی و همکاران ،
۱۳۹۸؛ بهرامی و همکاران، ۱۳۹۸

افزایش گردشگری

افزایش کارگاه و صنایع دستی در روستا

کاهش آسیب‌پذیری روستاییان در فعالیتهای کشاورزی

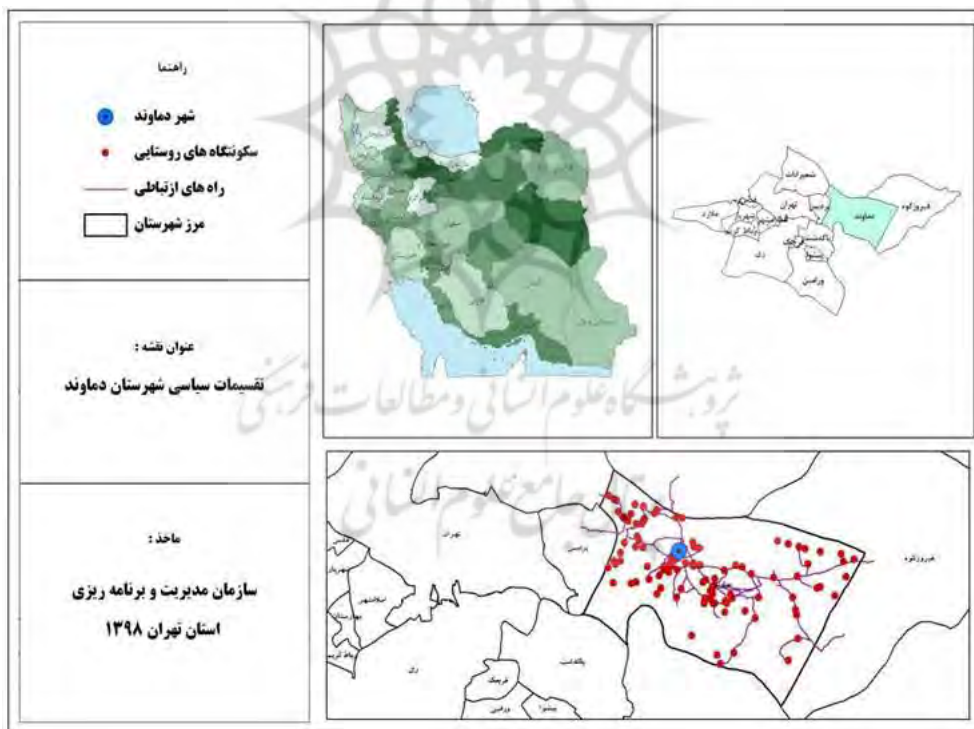
بهبود نرخ پس‌انداز بول در بانک‌ها

افزایش سطح درآمد

منبع: یافته‌های بر اساس مبانی نظری، ادبیات و پیشینه پژوهش، نظرات کارشناسان، ۱۳۹۹

منطقه مورد مطالعه

شهرستان دماوند، ناحیه‌ای سرسبز و خرم است که نام اسطوره‌ای کوه دماوند را با خود به همراه دارد. استقرار این ناحیه در نزدیکی تهران اهمیت جریان‌های فضایی روستایی - شهری این گستره جغرافیایی را دو چندان کرده است. اعتدال کم‌نظیر آب و هوا، تنوع آب و هوایی ناحیه دماوند هر ساله عده‌ی زیادی گردشگر و مهاجر را از مناطق دور دست کشور به سکونتگاه‌های این شهرستان جلب می‌کند. شهرستان دماوند در ناحیه‌ای به وسعت ۲۸۰۰ کیلومتر مربع از شمال به استان مازندران، از مشرق به فیروزکوه، از جنوب به گرمسار و ورامین ، و از غرب به لواسانات شمیران و تهران همسایه و هم‌مرز است. از نظر جغرافیایی دماوند در جنوب سلسله جبال مرکزی البرز در قسمت شمال شرقی استان تهران استقرار دارد. این شهرستان در بردارنده ۵ شهر و ۸۳ روستای دارای سکنه است (شکل ۲).

شکل ۲. موقعیت شهرستان دماوند در استان تهران

یافته‌ها و بحث

ویژگی داده‌های جمعیتی روستاهای مورد بررسی در ناحیه مورد مطالعه

از ۳۷۰ پرسشنامه تکمیل شده توسط روستاییان ۴۹/۲۰ درصد از پاسخ دهندگان مرد و حدود ۵۰/۸ درصد زن بودند. بر اساس اطلاعات به دست آمده ۱۸/۶ درصد مجرد و ۷۸/۱ درصد متأهل بوده‌اند. همچنین ۸/۶ درصد از پاسخ دهندگان

در حد خواندن و نوشتن، ۷ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۱۰/۳ درصد راهنمایی، ۳۴ درصد دبیرستان و دیپلم، ۳۱/۴ درصد دارای لیسانس، ۸/۶ درصد دارای مدرک فوق لیسانس بوده‌اند. بر اساس اطلاعات به دست آمده، از بین سه گروه سنی ۴۳/۵ درصد زیر ۳۵ سال، ۲۴/۵ درصد در گروه سنی ۳۶ تا ۴۶ سال، ۱۹/۴ درصد در گروه سنی ۴۷ تا ۵۷ سال، ۹/۷ درصد در گروه سنی ۵۸ تا ۶۸ سال، ۲/۱ درصد افراد بالای ۶۸ سال بوده‌اند.

بررسی نرمال بودن متغیرها

قبل از هر تحلیل بر روی داده‌ها باید از نرمال بودن داده‌ها نیز مطمئن شویم تا بتوانیم سایر تحلیل‌ها و آزمون‌های پارامتریک را بر روی آن انجام داد. هنگام بررسی نرمال بودن داده‌ها ما فرض صفر مبتنی بر اینکه توزیع داده‌ها نرمال است را در سطح خطای ۵ درصد تست می‌کنیم. بنابراین اگر آماره آزمون بزرگتر مساوی ۰/۰۵ به دست آید، در این صورت توزیع داده‌ها نرمال خواهد بود. نرمال بودن داده‌ها بوسیله آزمون شاپیرو-ویلک یا آزمون کولموگروف-اسمیرنوف بررسی می‌شود. آزمون کولموگروف-اسمیرنوف (K-S) علاوه بر توجه به توزیع فراوانی‌های مشاهده شده، توزیع تراکمی نمونه آماری را با یک مقدار معین مقایسه می‌کند. بنابراین، داده‌های آماری در ارتباط با شاخص‌های مقوله اثرگذار و اثرپذیر غیرنرمال است (جدول ۴). بنابراین، داده‌های آماری در ارتباط با شاخص‌های مقوله اثرگذار و اثرپذیر غیرنرمال است.

جدول شماره ۴. آزمون کولموگروف-اسمیرنوف (K-S) جریانها و ابعاد تحولات فضایی

جریان‌ها	جریان کالا	جریان سرمایه	جریان مردم	جریان اطلاعات	جریان پسماند	کل جریان
میانگین	۳/۹۷	۳/۹۱	۳/۹۶	۴/۳۹	۳/۶۹	۳/۷۸
Z	۰/۰۰۳	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۴	۰/۰۰۵	۰/۰۰۰
Sig	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
بعد	اقتصادی					
میانگین	۳/۸۷					
Z	۰/۰۰۰					
Sig	۰/۰۰۰					

منبع: یافته‌های تحقیق

در این پژوهش از آزمون‌های کندال تائوبی اثرگذاری جریان‌های روستایی-شهری بر تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی (شهرستان دماوند) بهره گرفته شد. این پژوهش بیان می‌کند که جریان‌ها فضایی می‌توانند با اثرگذاری بر بعد اقتصادی در تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی نقش مؤثر داشته باشند و در همین راستا جهت بررسی وضعیت اثرگذاری جریان‌های روستایی-شهری بر تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی مقادیر آزمون کندال تائوبی استفاده شده است.

ارزیابی جریان‌ها بر بعد اقتصادی

رابطه بین جریان‌ها با بعد اقتصادی در جدول ۵ نشان داده شده است. نتایج حاصل از آزمون کندال تائوبی با سطح-معناداری ۰/۰۰۰ و ضرایب همبستگی ۰/۴۴۳، نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین جریان‌ها با بعد اقتصادی در سطح روستاهای مورد مطالعه وجود دارد. این رابطه‌ها در سطح معناداری ۵ درصد و از نوع مثبت بوده به عبارتی دیگر، ضریب اطمینان برقراری این روابط در حدود ۹۵ درصد است. میزان شدت رابطه بین این متغیرها در سطح متوسط ارزیابی می‌شود. این وضعیت در حالی است که همه‌ی جریان‌ها دارای رابطه معنی‌دار با بعد اقتصادی هستند.

اثرگذاری جریان‌های روستایی.../شفیعی ثابت و زنگنه

جدول شماره ۵. رابطه جریان‌ها با بعد اقتصادی

رابطه	آزمون کندال تائوبی		بعد	جریان
	ضریب همبستگی	سطح معناداری		
دارد	۰/۱۹۵	۰/۰۰۰	اقتصادی	کالا-خدمات
دارد	۰/۰۹۹	۰/۰۱۱		سرمایه
دارد	۰/۴۴۳	۰/۰۰۰		مردم
دارد	۰/۳۲۰	۰/۰۰۰		پسماند
دارد	۰/۳۵۷	۰/۰۰۰		اطلاعات-فناوری

منبع: یافته‌های تحقیق

ارزیابی کل جریان‌ها بر بعد اقتصادی

رابطه بین جریان‌ها با بعد اقتصادی در جدول نشان داده شده است. نتایج حاصل از آزمون کندال تائوبی با سطح معناداری ۰/۰۰۰ و ضرایب همبستگی، نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین جریان‌ها با بعد اقتصادی در سطح روستاهای مورد مطالعه وجود دارد. این رابطه در سطح معناداری ۵ درصد و از نوع مثبت بوده به عبارتی دیگر، ضریب اطمینان برقراری این رابطه در حدود ۹۵ درصد است.

جدول شماره ۶. رابطه جریان‌ها با بعد اقتصادی

رابطه	آزمون کندال تائوبی		بعد	جریان‌ها
	ضریب همبستگی	سطح معناداری		
دارد	۰/۲۳۶	۰/۰۰۰	اقتصادی	

منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری

جمع‌بندی حاصل از ادبیات و پژوهش‌های پیشین نشان داد که پیوندهای روستایی - شهری از ظرفیت‌های اجتماعی - اقتصادی و کالبدی - زیربنایی برخوردار است که باعث ایجاد جریان‌های فضایی همچون جریان کالا و خدمات، مردم، فناوری و اطلاعات، سرمایه، پسماند بین شهر و روستا شود (Douglass, 1998; Tacoli, 2003; Shafieisabet & Azhariyanfar, 2017; Tacoli, 2004; Muloi et al., 2022). این جریان‌ها می‌توانند سبب ایجاد تحولات اقتصادی در سکونتگاه‌های روستایی شوند (شفیعی ثابت و براتی طرقي ۱۳۸۸)، (سعیدی ۱۳۹۰)، (شفیعی ثابت ۱۳۹۲)، (افراخته و همکاران، ۱۳۹۳)، (شفیعی ثابت، دوستی، قربانی، ۱۳۹۵)، (رحمانی، شفییعی ثابت و مزارزهی، ۱۳۹۸) و (Shafieisabet and Mirvahedi, 2021). بنابراین جریان‌های روستایی - شهری بخش بنیادین از زندگی اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی را تشکیل می‌دهد. چنان‌که در تحقیقات پیشین گفته شد نقطه مشترک همه آن‌ها با پژوهش حاضر این است که اگر جریان میان روستا با شهر به شیوه مناسب و سازگار شکل گیرد باعث تحول اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی می‌شود. به گونه‌ای که یافته‌های این پژوهش نشان داد جریان‌های روستایی - شهری با اثرگذاری بر بعد اقتصادی ناحیه مورد مطالعه باعث تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی می‌شود. این موضوع با یافته‌های شفییعی ثابت و براتی طرقي (۱۳۸۸)، سعیدی (۱۳۹۰)، شفییعی ثابت (۱۳۹۲)، رحمانی، شفییعی ثابت و مزارزهی (۱۳۹۸)، شفییعی ثابت و اسماعیل زاده (۱۳۹۲) هم راستا است.

در همین رابطه، می‌توان به نتایج حاصل از آزمون کندال تائوبی در بخش رتبه‌بندی جریان‌ها در میزان تأثیرگذاری بر بعد اقتصادی اشاره کرد: جریان مردم با ۰/۴۴۳ ضریب همبستگی، رتبه اول تأثیرگذاری بر بعد اقتصادی سکونتگاه‌های

روستایی را داراست و به ترتیب اطلاعات - فناوری با ۰/۳۵۷ ضریب همبستگی رتبه دوم و جریان پسماند با ۰/۳۲۰ رتبه سوم و جریان کالا- خدمات با ۰/۱۹۵ رتبه چهارم و جریان سرمایه با ۰/۰۹۹ ضریب همبستگی رتبه پنجم را در تأثیرگذاری بر ابعاد تحول اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی را به خود اختصاص می‌دهند. ولی، در مجموع میان جریان‌های فضایی همچون جریان مردم، کالا، خدمات، سرمایه‌گذاری و اطلاعات بر تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی رابطه مثبت و معنی‌داری مشاهده شده است. اثرگذاری بیشتر جریان مردم میان شهر و روستا در ناحیه مورد مطالعه که رتبه اول را به خود اختصاص داد، متأثر از جریان گردشگری و جریان رفت و آمد روزانه روستاییان به شهر و گردشگران شهری به روستا است که بدین واسطه می‌تواند بر بعد اقتصادی اثر چشمگیری داشته باشد. همچنین، گسترش فضاهای خانه دوم و باغ - ویلاها در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان دماوند در این زمینه اثرگذار بوده است (بهرامی و همکاران، ۱۳۹۸). افزون بر این، بهبود جریان‌ها از جمله جریان سرمایه‌گذاری شهری، بهبود جریان کالا و خدمات و می‌تواند در نهایت تأثیر به‌سزایی بر بعد اقتصادی سکونتگاه‌های روستاهای این ناحیه، داشته باشد. چون که موقعیت جغرافیایی روستاهای شهرستان دماوند به دلیل دارا بودن پتانسیل بسیار بالای گردشگری و وجود گستره‌های بسیار بزرگ باغی، زراعی، آبی پروری و دامی می‌تواند از راه گسترش امکانات و زیرساخت‌ها، بهره‌گیری از ظرفیت جریان‌های روستایی - شهری را افزایش داده و زمینه را برای بهبود جریان فضایی فراهم سازد. این موضوع باعث گسترش زمینه‌های اشتغال و افزایش درآمد و جذب بیش از پیش سرمایه و جمعیت و در پی آن تحولات سازگار فضایی در این ناحیه خواهد شد.

منابع

- افتخاری، عبدالرضا؛ بدری، سید علی؛ و سجاسی قیداری، حمدالله. (۱۳۹۰). بنیان‌های نظریه‌ای برنامه‌ریزی کالبدی مناطق روستایی، انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
- افراخته، حسن؛ عزیزپور، فرهاد؛ و زمانی، محدثه. (۱۳۹۳). پیوندهای کلانشهری و تحولات کالبدی - فضایی روستاهای پیرامون مطالعه موردی: دهستان محمدآباد کرج.
- بهرامی، سمیه؛ و خرازی قدیم، فرشته. (۱۳۹۸). بازآفرینی بافت‌های تاریخی با رویکرد گردشگری فرهنگی (موردی: محله فیض‌آباد شهر کرمانشاه). جغرافیا و روابط انسانی، ۱۱(۴)، ۱۲۴-۱۳۶.
- رحمانی، بیژن؛ شفیعی ثابت، ناصر؛ و مزارزهی، یعقوب. (۱۳۹۸). نقش جریانهای فضایی در تحولات اقتصادی سکونتگاههای روستایی (مورد: روستاهای پیرامونی شهر زاهدان)، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۸(۲۹)، ۳۳-۵۰.
- سعیدی، عباس. (۱۳۹۰). روابط و پیوندهای روستایی - شهری در ایران. تهران، انتشارات مهر مینو.
- شفیعی ثابت، ناصر. (۱۳۹۲). اشتغال کشاورزی و غیر کشاورزی: چالش‌ها، فرصت‌ها و ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی در منطقه تهران و البرز، پژوهش‌های دانش زمین، ۴(۱)، ۱-۱۶.
- شفیعی ثابت، ناصر؛ و براتی طرقي، ابوالقاسم. (۱۳۸۸). نقش بازارچه‌های هفتگی روستایی در تحولات اقتصادی روستاهای استان تهران، روستا و توسعه، ۱۲(۱)، ۲۹-۵۲.
- شفیعی ثابت، ناصر؛ دوستی، بهزاد؛ و قربانی، معصومه. (۱۳۹۵). ارزیابی میزان آسیب‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی از پدیده خشکسالی با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چند شاخصه کوپراس (مطالعه موردی: شهرستان دلفان)، جغرافیای طبیعی، ۹(۳۱)، ۱۱۹-۱۳۴.

اثرگذاری جریان‌های روستایی.../شفیعی ثابت و زنگنه

شفیعی ثابت، ناصر؛ و اسماعیل‌زاده، حسن. (۱۳۹۲). پیوندهای روستایی - شهری، شبکه بازارهای دوره‌ای و توسعه ناحیه‌ای (مورد مطالعه: سکونت‌گاه‌های پیرامونی کلانشهر تهران)، آمایش سرزمین، ۱۱(۶)، ۲۸۳-۳۰۸.

- Douglass, M. (1998): A regional network strategy for reciprocal rural-urban linkages: an agenda for policy research with reference to Indonesia. *Third world planning review*, 20, 1-34.
- Friedmann, J. (2004): Strategic spatial planning and the longer range. *Planning Theory & Practice*, 5(1), 49-67.
- Friedmann, J., & Douglass, M. (1978): Agropolitan development: towards a new strategy for regional planning in Asia. In *Growth pole strategy and regional development policy* (pp. 163-192). Pergamon.
- Kammeier, D. H. (2003): Rural-urban and sub-regional linkages in the Mekong region. ADB. Bangkok, 9-22.
- Kothari, S. P., Shu, S., & Wysocki, P. D. (2009): Do managers withhold bad news? *Journal of accounting research*, 47(1), 241-276.
- Muloi, D. M., Wee, B. A., McClean, D. M., Ward, M. J., Pankhurst, L., Phan, H., & Fèvre, E. M. (2022): Population genomics of *Escherichia coli* in livestock-keeping households across a rapidly developing urban landscape. *Nature Microbiology*, 1-9.
- Shafieisabet, N., & Mirvahedi, N. (2021): The role of rural-urban linkages in perceived environmental effects of farmers for participation in sustainable food security plans. *Agriculture & Food Security*, 10(1), 1-26.
- Sabet, N. S., & Azharianfar, S. (2017): Urban-rural reciprocal interaction potential to develop weekly markets and regional development in Iran. *Habitat international*, 61, 31-44
- Tacoli, C. (2003): Changing rural-urban in Mali, Nigeria, and Tanzania, *Journal Environment and Urbanization*. v.15 (1), p.13-24.
- Tacoli, C, Satterthwaite, D. (2004): Rural-Urban Change, Boundary Problems and Environmental Burdens-Gordon McGranahan.
- Tacoli, C, Mabala, R. (2010): Exploring mobility and migration in the context of rural-urban linkages: why gender and generation matter, *Journal Environment and Urbanization*, v.22 (2), 389-395.
- Tacoli, C. (2002): Rural-Urban Interaction in Sub-Saharan Africa and Their Impact On livelihoods, I.I.E.D, Briefing Paper Series on Rural-Urban Interaction, n.6, London.
- Tacoli, C. (1998): Rural-urban interactions: a guide to the literature. *Environment and Urbanization*, 10(1), 147-166
- Tacoli, C. (2004): Rural-urban linkages and pro-poor agricultural growth: An overview. In Prepared for OECD DAC POVNET Agriculture and Pro-Poor Growth Task Team Helsinki Workshop (pp. 17-18).
- Tacoli, C, Agergaard, J. (2017): Urbanization, rural transformations, and food systems: the role of small towns. (P. 17)
- Tacoli, C. (2003): "The Links between urban and rural development" *Environment and Urbanization Vol15 No1* published by SAGE (pp.1-17).
- Tostensen, A. (2004): Towards feasible social security systems in sub-Saharan Africa. Chr. Michelsen Institute.